

پولشویی به عنوان

یک جرم مستقل

فضل... میرزاوند^۱

چکیده

یکی از موضوعات محوری که باید در قوانین جزایی هر کشور برای مجازات جرم پولشویی مدنظر قرار گیرد، تبیین تفاوت‌های بین جرایم پولشویی و مخفی کردن و همچنین جرم منشأ (قاچاق مواد مخدر، قاچاق اسلحه و قاچاق انسان و ...) است. باید این مسأله به دقت مورد بررسی قرار گیرد که پولشویی جرمی مستقل و متمایز از پنهان‌کاری (مخفی کردن) و جرم منشأ است. اهمیت موضوع آنجاست که اگر پولشویی جرمی مستقل باشد، مرتکب شونده جرم منشأ در صورت ارتکاب به پولشویی، مشمول مجازات پولشویی نیز قرار می‌گیرد.

در صورتی که جرم پولشویی را ادامه و استمرار جرم منشأ بدانیم، مرتکب عمل پولشویی چنان‌چه برای فعالیت غیرقانونی خود در جرم منشأ مجازات شده باشد، از مجازات

جرم پولشویی معاف خواهد شد. زیرا طبق قانون اساسی نمی‌توان مجرم را برای یک جرم واحد دو بار مجازات کرد.

برای درک جرم پولشویی، باید این موضوع را در نظر داشت که طبق اسناد حقوقی بین‌المللی، اگرچه یکی از عناصر تعریف پولشویی، عمل مخفی کردن (کمک در مخفی کردن اشیاء، اشخاص یا اموال) است، و پولشویی را می‌توان شکلی از مخفی کردن پیچیده تلقی کرد، اما هرگز یک جرم صرف پنهان‌کاری نیست.

مستقل شناختن جرم پولشویی و تعیین مجازات برای آن، دفاع از اقتصاد ملی در مقابل اقدام‌های غیرقانونی سازمان‌های مجرمی است که با قاچاق موادمخدر و دیگر جرائم سازمان‌یافته به اعتبار و حیثیت اقتصاد قانونی صدمه زده و ثبات و امنیت اقتصادی را به مخاطره می‌اندازند.

مقدمه

پولشویی عبارت است از پردازش عواید حاصل از فعالیت‌های مجرمانه به منظور تغییر ظاهر منشاء غیرقانونی مال، به گونه‌ای که سوءظنی در مورد منشاء غیرقانونی آن برانگیخته نشود. از آن‌جا که فعالیت‌های مجرمانه مثل قاچاق کالا، مواد مخدر، اسلحه و ...، درآمدهای هنگفتی تولید می‌کند، سازمان‌های مجرم باید برای استفاده از این وجوه راهی را پیدا کنند؛ لذا برای تطهیر وجوه به دنبال راهکارهایی از جمله فاسد کردن مقام‌های مالی کشور برای دستیابی به امتیازها و منافعی که ظاهری قانونی دارند، هستند.

طی نیمه دوم قرن بیستم رفتار مجرمان، از حالت جرایم انفرادی به سمت جرائم سازمان‌یافته تغییر جهت داده است. این امر، نگرانی در مورد نبود قوانین مؤثر ملی برای مبارزه با جرائم سازمان‌یافته و پولشویی عواید حاصل از آن را برای بسیاری از کشورهای پیشرفته برانگیخت. در نتیجه این نگرانی‌های بود که قوانین جدید و فعالیت‌های ضد پولشویی شکل گرفت. از جمله این تلاش‌ها در سطح ملی می‌توان به تدوین قانون ضد پولشویی برای ۱۵۰ کشور جهان اشاره کرد. در سطح بین‌المللی هم می‌توان به: کنوانسیون

مبارزه با قاچاق مواد مخدر و مواد روان گردان مصوب ۱۹۸۸ سازمان ملل متحد (کنوانسیون وین)، مقررات نمونه کمیسیون بین آمریکایی مبارزه با اعتیاد مصوب ۱۹۹۲ و کنوانسیون مبارزه با جرائم سازمان یافته فراملی سازمان ملل، اشاره کرد. همچنین، بانک جهانی و صندوق بین المللی پول نیز اقدام هایی برای مبارزه با این فعالیت درپیش گرفته اند.

برآوردهای انجام گرفته از محدوده و میزان پولشویی در سطح جهان نشان می دهد، حجم آن از تولید ناخالص داخلی بسیاری از کشورهای جهان بیش تر است؛ از این رو، به آسانی می توان پذیرفت که چنانچه وجوه حاصل از فعالیت های مجرمانه بتواند به یک نظام مالی از طریق اقدام آگاهانه یا ناآگاهانه تعدادی کارمند وارد شود، آن نظام جبراً به همکاری با فعالیت سازمان های تبهکار کشانده می شود که شهرت و اعتبار آن و در نتیجه نظام مالی کشور آسیب جدی خواهد دید.^۱ به این دلیل است که انجام پژوهش و سپس تدوین قوانین برای مبارزه با این مسأله ضرورتی انکار ناپذیر است.

این گزارش در صدد بررسی استقلال جرم پولشویی از جرم منشأ و جرم مخفی کاری است. از این رو سعی می شود نخست به ضرورت جرم شناختن پولشویی اشاره شود، سپس تفاوت بین جرم مخفی کردن و جرم پولشویی و تمایز بین پولشویی و جرم منشأ بررسی می شود. در نهایت به این سؤال که آیا مجازات پول شو، مجازات مضاعفی است یا خیر پاسخ داده می شود.

۱. لزوم جرم شناختن پولشویی

پولشویی فعلی (ترک فعلی) است که از جرایم منشأ منشأ می گیرد. درآمدهای کلان حاصل از قاچاق کالا و مواد مخدر یا سایر جرایم سازمان یافته دیگر باعث ایجاد یک اقتصاد موازی می شود که بر فرآیندهای تورمی تأثیر مستقیم می گذارد. تبهکاران با سوءاستفاده از قدرت و فعالیت های غیرقانونی، نظم اجتماعی - اقتصادی و سلامت مالی

۱. سلامت نظام بانکی و خدمات مالی اساساً به نگرش جامعه به آنها، اعتبار آنها و تمامیت آنها بستگی دارد. لذا دارایی اصلی مؤسسات مذکور همین اعتباری است که اعضای جامعه برای آنها قائل هستند.

کشور را بر هم می‌زنند. فعالیت‌های پولشویی که به منظور تطهیر عواید غیرقانونی فعالیت‌های مورد اشاره صورت می‌گیرد، آسیب‌های جدی بر رقابت آزاد، ثبات و استحکام نظام مالی کشور وارد می‌کند.

یکی از اهداف سازمان‌های مجرم، فاسد کردن مقام‌های مالی به منظور دستیابی به امتیازها یا منافع با ظاهری قانونی برای تطهیر عواید به دست آمده از اعمال نامشروع مثل رشوه و بده و بستان‌های غیرقانونی از طریق مؤسسات مالی داخلی یا بین‌المللی است. هدف دیگر مجرمان، نفوذ در اقتصاد قانونی و دستیابی به بازارهای انحصاری است که رقابت آزاد را از بین می‌برد. یکی از مخاطرات اصلی در این راستا، کنترل بازارها توسط یک سازمان مجرم است.

چنانچه کشوری نتواند جلوی تطهیر پول‌های کثیف را بگیرد، ساز و کارهای قانونی به کنترل سازمان‌های مجرم درمی‌آید. این امر تأثیر مخربی بر تقاضای پول دارد، نرخ بهره و مبادله را کاملاً متغیر می‌سازد، و باعث تشدید تورم می‌شود. به طور خلاصه تأثیر منفی پولشویی از اقتصاد ملی هم فراتر رفته و اقتصاد کشورهای مختلف را نیز متأثر می‌سازد. با توجه به آنچه گفته شد، به منظور دفاع از اقتصاد ملی در برابر اقدام‌های غیرقانونی سازمان‌های مجرم که با قاچاق مواد مخدر و دیگر جرایم سازمان‌یافته، اعتبار و حیثیت اقتصاد قانونی را از بین برده و ثبات و امنیت اقتصادی را به مخاطره می‌اندازند، ضرورت دارد پولشویی جرم مستقلی شناخته شود و برای مرتکب آن مجازات تعیین شود.

۲. تفاوت بین جرم مخفی کردن و جرم پولشویی

ویژگی اصلی جرم اختفا، استقلال آن از جرم منشأ است. هم در پنهان کردن و هم در همدستی که هر دو شکل خاصی از مخفی کردن است، عامل (مجرم) بدون همکاری (شراکت) قبلی در جرم منشأ و عموماً با انگیزه کسب سود مرتکب فعل می‌شود. اما در جرم پولشویی، مخفی کردن به معنای تغییر ظاهر دادن عواید به دست آمده حاصل از فعالیت‌های غیرقانونی است. این تغییر ممکن است به شکل تبدیل یک دارایی به

یک کالا برای پوشاندن و گم کردن رد منشأ غیر قانونی آن باشد. در جرم پولشویی، عامل ممکن است همدست یا شریک در جرم منشأ باشد، ولی در مورد جرم مخفی کردن این امکان وجود ندارد. از این رو، مشاهده می‌شود که پولشویی به عنوان یک جرم مستقل، با مخفی کردن متفاوت است.

اگرچه در تعریف پولشویی به صراحت به مخفی کردن اشاره می‌شود، اما این جرم شکلی از مخفی کردن نیست. عمل پولشویی جرم جدا و مستقلی است که در آن ممکن است عامل، همدست فعال در جرم منشأ نیز باشد.

از سوی دیگر، آسیبی که پولشویی و تأمین مالی سازمان‌های تبهکار بر اقتصاد، نظام مالی و حیثیت ملی و بین‌المللی هر کشور وارد می‌کند، هرگز قابل قیاس با جرم مخفی کردن یا جرم منشأ نیست. این امر نباید از دید قانون‌گذار در مورد جرم پولشویی مخفی بماند.

برداشت یکسان از جرم پولشویی و جرم مخفی کردن به دلیل شباهت ماهیت قضایی و لحن قانون و کلمات به کار رفته در مورد این دو است. برای تبیین این دو باید تعریفی دقیق از پولشویی ارائه دهیم. برای مثال می‌توان گفت: «پولشویی عبارت است از فرآیندی که از طریق آن، مال دارای منشأ غیرقانونی وارد سیستم مالی قانونی می‌شود و ظاهر آن طوری تغییر می‌کند که گمان شود از منشأ قانونی به دست آمده است».

از بررسی قوانین بین‌المللی و تطبیقی کشورها، مشاهده می‌شود که چون پولشویی در راستای فعالیت‌های مجرمانه بوده و باعث ادامه حیات سازمان‌های تبهکار است و فعالیت آن‌ها را سودآور می‌کند، لذا عمل مستقلی تشخیص داده شده است.

چنانچه پولشویی تنها به عنوان یک جرم مخفی کردن تعریف شود، شرکت‌کننده در جرم منشأ، در صورت ارتکاب به پولشویی، از مجازات تطهیر پول استثناء می‌شود و نمی‌توان برای آن مجازاتی در نظر گرفت. از این رو، باید جرم پولشویی از جرم مخفی کردن تفکیک گردد و به این طریق امکان مجازات عاملان پولشویی، بدون تداخل این موضوع با جرم منشأ فراهم آید.

۳. تمایز بین جرم منشأ و جرم پولشویی

پولشویی، پیامد جبری جرم سازمان یافته یا هر نوع فعالیت غیرقانونی درآمذاست. به بیان ساده تر باید یک جرم منشأ باشد تا عواید حاصل از آن تطهیر شود. این موضوع مبین آن است که عاملان جرم منشأ می توانند از نظر کیفی برای جرم پولشویی هم تحت پیگرد قرار گیرند. اگر عمل پولشویی و جرایمی که عواید حاصل از آن تطهیر می شود یکی پنداشته شود، نمی توان دو مجازات را برای آنچه که یک عمل واحد محسوب می شود، در نظر گرفت.

برای تشریح تردیدهایی که در مورد مستقل بودن جرم پولشویی و در نتیجه امکان اعمال مجازات برای عامل جرم منشأ و پول شوینده وجود دارد، قانونگذار باید تعریف شفافی از پولشویی ارائه دهد. برای مثال می توان تصریح کرد که پولشویی جرمی است مستقل و مجازات جرم پولشویی و جرم منشأ به خاطر تمایز آن دو می تواند با هم جمع شود. به این ترتیب، امکان مجازات قاچاقچی مواد مخدر برای عمل قاچاق و نیز در صورت پولشویی، برای قانونی جلوه دادن عایدات حاصل از فعالیت غیرقانونی خود، فراهم می آید. در بررسی تطبیقی قوانین کشورهای مختلف، مشاهده می شود که در برخی از آن ها پولشویی یک جرم معمولی است و مرتکب آن مجازات می شود. از این رو عاملان، همدستان یا شرکای جرم ها در جرم منشأ هم می توانند برای جرم بعدی یعنی پولشویی مجازات شوند.^۱

در قانون ضد پولشویی برخی کشورهای دیگر، پولشویی به عنوان یک جرم متمایز دسته بندی شده اما همدستان یا شرکای جرم در جرم منشأ برای جرم بعدی (پولشویی) مجازات نمی شوند. در این باره ماده ۲۸۷ قانون جزای آرژانتین مقرر کرده تنها اشخاصی که در جرم منشأ پولشویی سهیم بوده اند از مجازات جرم پولشویی استثناء هستند. در قانون

۱. در این ارتباط ماده ۳۰۵ قانون کیفری سوئیس و ماده ۵۰۵ قانون کیفری بلژیک (که در ژوئیه ۱۹۹۵ اصلاح و یک بند به آن اضافه شد) صراحتاً تصریح کرده است که عاملان، همدستان یا شریک جرم ها در جرم منشأ می توانند برای جرم بعدی پولشویی هم مجازات شوند.

۲. قانون کیفری جمهوری آرژانتین ماده ۲۷۸.

پولشویی آلمان (قبل از اصلاح) مقرر شده بود که مال دارای منشأ مجرمانه باید از جرمی که توسط شخص دیگر انجام گرفته است حاصل شده باشد.^۱ در ایتالیا مواد ۶۴۸ قانون اساسی و قانون جزا تنها برای «خارج از تقارن جرایم کیفری چندگانه» قابل اجراست که به معنای جدا کردن عاملان جرم منشأ از عامل جرم بعدی تعبیر می‌شود.

در برخی کشورهای دیگری مانند سوئیس و اسپانیا، هیچ محدودیتی در مورد عاملان جرم پولشویی و جرم منشأ قید نشده است. آنها این جرم را به عنوان یک جرم قانون عرف توصیف می‌کنند. با وجود این، قانون در این کشورها از امکان اینکه هر کسی می‌تواند عامل جرم باشد بحث کرده است.

به طور خلاصه می‌توان طبق سه نظام کلی، جرایم را دسته‌بندی کرد:

۱. کشورهایی که در قوانین آنها صراحتاً قید شده است که عامل جرم منشأ می‌تواند در عین حال عامل جرم پولشویی باشد؛^۲
۲. کشورهایی که در قانون آنها پولشویی به عنوان یک جرم مستقل معرفی شده است، بدون آن که توضیحی در مورد این که آیا عامل پول شو می‌تواند مرتکب شونده جرم منشأ باشد یا نه داده باشد؛^۳
۳. سرانجام کشورهایی که در قانون آنها صراحتاً کسانی که در جرم منشأ شرکت دارند متمایز شده‌اند و پولشویی به عنوان شکلی از مخفی کردن مشخص شده است.^۴ چنانچه پولشویی به عنوان جرمی مستقل شناخته شود، آنگاه جرایم منشأ پولشویی هم جرایمی است مستقل و مرتکب به جرم منشأ از مجازات پولشویی (در صورت ارتکاب) در امان نخواهد ماند.

۱. در این کشور قانون تقویت مبارزه با جرم سازمان‌یافته مصوب ۵ مارس ۱۹۹۸ این شرط را از قانون کیفری آلمان حذف کرد و به این طریق عملاً شخصی که در عمل مجرمانه قبلی شرکت یا توانایی شرکت داشته است می‌تواند برای «پولشویی» هم مجازات شود.

۲. قانون کیفری بلژیک ماده ۵۰۵، و پیش‌نویس قانون ضد پولشویی هندوراس.

۳. قوانین کشورهای مثل اسپانیا، ماده ۳۰۱ قانون جزا، آلمان و سوئیس.

۴. ماده ۲۷۸ قانون جزای جمهوری آرژانتین.

۴. آیا مجازات پولشو، مجازاتی مضاعف است؟

اگر فرض یکی بودن جرم پولشویی با جرم منشأ را بپذیریم، پولشویی ادامه جرم منشأ تلقی شده و مرتکب عمل پولشویی چنانچه برای فعالیت غیرقانونی خود در جرم منشأ مجازات شده باشد، از مجازات جرم پولشویی معاف خواهد شد. زیرا طبق قانون اساسی برای یک جرم واحد نمی‌توان مجرم را دو بار مجازات کرد. اما اگر جرم پولشویی را مستقل از جرم منشأ بدانیم (که چنین است)، مجازات مجرم پولشو - حتی اگر در جرم منشأ هم سهمیم باشد و احیاناً مجازات شده باشد - هرگز مجازات مضاعفی تلقی نمی‌گردد.

عامل جرم منشأ می‌تواند عامل یا شریک جرم در پولشویی هم باشد. در قوانین بین‌المللی سه نوع سند وجود دارد که موضوع مشارکت در جرم در آنها بحث شده است:

الف) کنوانسیون شورای اروپا صراحتاً از مشارکت فعال در جرم پولشویی یاد کرده است. اما از آنجا که قوانین اساسی بعضی از کشورها اجازه نمی‌دهد که شخصی که جرم منشأ را انجام داده است، مجدداً برای پولشویی بعدی آن مورد پیگرد قرار گیرد، پیشنهاد شده است که پولشویی نمی‌تواند برای شخصی که جرم منشأ را مرتکب می‌شود مصداق داشته باشد.

ب) کنوانسیون مبارزه با جرم سازمان یافته فراملی سازمان ملل در ماده (۲) تصریح کرده است که: «چنانچه طبق اصول قانون اساسی داخلی کشور عضو مقرر شده باشد، می‌تواند قید شود که جرایم مطروحه در بند ۱ این ماده در مورد اشخاصی که جرم منشأ را مرتکب شده‌اند مصداق ندارد».

به این ترتیب نتیجه می‌گیریم که معیارهای تعیین شده در رهنمود کنوانسیون شورای اروپا و کنوانسیون مبارزه با جرم سازمان یافته فراملی سازمان ملل، به نحوه قانونگذاری کشور مورد نظر بستگی دارد. در عین حال این امکان که عامل جرم منشأ برای پولشویی هم مجازات شود، وجود دارد.

ج) مقررات نمونه کمیسیون بین‌آمریکایی مبارزه با اعتیاد، موضع متفاوتی در این مورد اتخاذ کرده است. در ماده ۲ (۶) صراحتاً قید شده «جرم تعریف شده در این ماده باید

به وسیله یک دادگاه یا مرجع ذی صلاح دیگر به عنوان یک جرم متمایز از دیگر جرایم مربوط به قاچاق یا مانند آن بررسی، محاکمه، داوری و محکوم شود.^{۱۰} از موارد بالا می‌توان نتیجه‌گیری کرد که کشورهای عضو این معاهدات بین‌المللی موظفند عاملان پولشویی را به صورت جزایی مورد پیگرد قرار دهند و تنها محدودیت‌هایی که توسط قوانین داخلی برای آن وضع شده است، قابل استثناست. در مقابل این دیدگاه می‌توان استدلال کرد که تعقیب کیفری مضاعفی در کار نیست و تأکید قانون اساسی مبنی بر عدم تعقیب کیفری مضاعف مجرمان، در اینجا مصداق ندارد، چون نامشروع یا غیرقانونی بودن جرم پولشویی از مخفی کردن ساده فراتر است. بنابراین یک عمل نیست که دو بار تعقیب شود.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

ممکن است این گونه برداشت شود که پولشویی عایدات حاصل از یک جرم، تداوم آن جرم است. یا اینکه جرم پولشویی شکلی از مخفی کردن مال است و بنابراین عمل تحقق یافته در جرم منشأ فقط مکمل و دنباله آن است. برای مثال تطهیر (پولشویی) عواید حاصل از جرم قاچاق موادمخدر، قاچاق اسلحه یا انسان و ... ادامه جرم قاچاق تلقی شود. این برداشت نادرست، این طرز تفکر را به ذهن متبادر می‌کند که جرم پولشویی و جرم منشأ (جرمی که درآمد غیرقانونی تولید کرده) یک عمل بوده و از این رو طبق قانون اساسی، مجرم برای یک عمل نمی‌تواند دو بار مجازات شود. کسانی که از این تفکر پیروی می‌کنند زیان اجتماعی ناشی از عمل پولشویی که به نظم اجتماعی و سلامت مالی کشور وارد می‌شود را نادیده می‌گیرند؛ لذا این زیان بدون مجازات باقی می‌ماند.

چنانچه پولشویی تنها به عنوان یک جرم مخفی کردن تعریف شود، شرکت‌کننده در جرم منشأ، در صورت ارتکاب به پولشویی، از مجازات تطهیر پول استثناء می‌شود و نمی‌توان برای آن مجازاتی در نظر گرفت. از این رو، باید جرم پولشویی از جرم مخفی کردن

تفکیک گردد و به این طریق امکان مجازات عاملان پولشویی بدون تداخل این موضوع با جرم منشأ فراهم می‌شود.

چنانچه پولشویی به عنوان یک جرم متمایز شناخته شود، آن‌گاه جرایم منشأ پولشویی (قاچاق مواد مخدر، قاچاق اسلحه و قاچاق انسان و ...) هم جرایم مستقلی است، لذا شرکت کننده در جرم منشأ از مجازات پولشویی (در صورت ارتکاب) استثنای نمی‌شود.

منابع و مأخذ

1. US Department of State, Economic Perspectives, "The Fight Against Money Laundering", Electronic Journal, Volume 6, Number 2, May 2001.
2. United Nation International Drug Control Program (UNDCP), "Model Money Laundering and Proceeds of Crime Bill", 2000.
3. United Nation Office for Drug Control and Crime Prevention (ODCCP): Global Program Against Money Laundering, "Model Legislation on Laundering Confiscation and International Cooperation in Relation to the Proceeds of Crime", 1999.
4. World Bank, "Anti-money Laundering (AML) - Progress Report", 31 August 2001.